Lindeni

PRÍBEH O ODVÁHE A HRDINSTVE

OSVIENČIMSKÁ USPÁVANKA

MARIO ESCOBAR

„Escobar ponúka to, čo nám na trhu s knihami až doteraz chýbalo."
Laura Revuelta, *ABC Cultural*

Osvienčimská uspávanka

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Lindeni

Mario Escobar
Osvienčimská uspávanka – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

OSVIENČIMSKÁ USPÁVANKA

MARIO ESCOBAR

OSVIENČIMSKÁ USPÁVANKA

Lindeni

Mojej milovanej manželke Elisabeth, ktorá so mnou navštívila Osvienčim a tento príbeh ju hlboko dojal. Chcem s tebou stráviť zvyšok života.

—

Vyše dvadsiatim tisícom príslušníkov rómskeho etnika, ktorých zavreli a zabili v Osvienčime, a štvrť miliónu Rómov zavraždených v priekopách a lesoch severnej Európy a Ruska.

—

Spoločnosti za pripomínanie rómskeho holokaustu za jej boj v mene spravodlivosti a pravdy.

Opak lásky nie je nenávisť, ale ľahostajnosť. Opak krásy nie je ošklivosť, ale ľahostajnosť. Opak viery nie je kacírstvo, ale ľahostajnosť. Opak života nie je smrť, ale ľahostajnosť k životu a smrti.

Elie Wiesel

Hodinu po odjazde z Krakova vlak zastavil vo veľkej stanici. Na tabuli stojí nápis „Auschwitz". Nič nám to nehovorí. Nikdy sme o tomto mieste nepočuli.

Miklós Nyiszli

Vyžadovalo obrovské vzopätie morálky, aby ste sa udržali na okraji hanebnej nacistickej priepasti a nespadli do nej. Napriek tomu som spoznala mnoho väzňov, ktorí si udržali ľudskú dôstojnosť až do úplného konca. Nacisti ich ponížili fyzicky, morálne zostali nedotknutí.

Olga Lengyelová

OBSAH

Predhovor 13

Prológ 15

Jeden 17

Dva 29

Tri 39

Štyri 49

Päť 63

Šesť 75

Sedem 83

Osem 93

Deväť 109

Desať 123

Jedenásť 135

Dvanásť 149

Trinásť 159

Štrnásť 173

Pätnásť 187

Šestnásť 195

Sedemnásť 205

Epilóg 217

Niekoľko historických poznámok 219

Chronológia rómskej časti osvienčimského tábora 222

Slovník 225

Poďakovanie 226

Poznámky 228

O autorovi 229

PREDHOVOR

Žiadny z románov celej mojej spisovateľskej kariéry sa mi nepísal tak ťažko ako *Osvienčimská uspávanka*. Nešlo ani tak o formálne otázky alebo pochybnosti o tom, kam príbeh smeruje; najväčšie starosti mi robilo to, ako na stránky knihy vtesnať bezhraničnú dušu Helene Hannemannovej.

My ľudia sme iba krátke nádychy v hurikáne životných okolností, ale Helenin príbeh nám pripomína, že môžeme byť pánmi svojho osudu, aj keď proti nám stojí celý svet. Neviem, či mi táto kniha pomohla stať sa lepším človekom, no určite si teraz hľadám menej výhovoriek za svoje chyby a slabosti.

Keď si Larry Downs, môj editor a priateľ, vypočul príbeh Helene Hannemannovej, vyhlásil, že svet sa o ňom musí dozvedieť, to však závisí nie od nás, ale od teba, drahý čitateľ, a od tvojho vzťahu k pravde a spravodlivosti. Pomôž mi zoznámiť svet s príbehom Helene Hannemannovej a jej piatich detí.

Madrid, 7. marca 2015
(vyše sedemdesiat rokov po oslobodení Osvienčimu)

PROLÓG

Buenos Aires, marec 1956

Zaskočilo ma prudké stúpanie lietadla. Za šesť rokov v Argentíne som sa z hlavného mesta nepohol ďalej než na pár kilometrov. Z predstavy, že budem niekoľko hodín zavretý v takom malom priestore, mi zvieralo srdce, ale ako sa lietadlo vyrovnávalo do horizontálnej polohy, postupne som sa uspokojil.

Keď sa ma milá plavovlasá letuška spýtala, čo si dám na pitie, odpovedal som, že postačí čaj. Na sekundu som uvažoval, či si neobjednám niečo silnejšie, ale od pobytu v Osvienčime som nevzal do úst ani kvapku alkoholu. Bol žalostný pohľad vidieť kolegov opitých od rána do večera, zatiaľ čo veliteľ Rudolf Höss sa iba nečinne prizeral. Iste, v posledných mesiacoch vojny mnohých mužov prepadávalo zúfalstvo, viacerí prišli o manželku alebo deti počas neúprosného a zločinného bombardovania Spojencami, ale nemecký vojak, tobôž príslušník SS, musí zachovať dekórum za každých okolností.

Letuška mi položila čaj na príručný stolík, poďakoval som jej úsmevom. Mala dokonalé črty. Plné pery, ale zase nie prí-

liš, prenikavý pohľad v jasných modrých očiach a guľaté ružové líca spoločne tvorili ideálnu árijskú tvár. Obrátil som pohľad k svojmu starému čiernemu koženému kufru. Zbalil som si niekoľko kníh o biológii a genetike, aby mi cesta rýchlejšie ušla, a v poslednej chvíli, sám neviem prečo, som prihodil obdraté zošity zo škôlky v *Zigeunlageri* v Brezinke. Pred rokmi som si ich odložil k správam z genetických výskumov v Osvienčime, no za ten čas som ich ani raz neotvoril. Písala si do nich denník jedna Nemka v Osvienčime, istá *Frau* Hannemann. Dnes patrí Helene Hannemannová s jej rodinou a vojnou do vzdialenej minulosti, na ktorú by som radšej zabudol. Bol som vtedy mladý príslušník SS a všetci ma oslovovali *Herr Doktor* Mengele.

Natiahol som ruku a vzal prvý zošit. Obálka vybledla, v rohoch sa vytvorili škvrny od vlhkosti a papier zožltol do odtieňa dávnych príbehov, ktoré nikoho nezaujímajú. Pomaly som otvoril prvý list a odpil som si čierneho čaju. Pretiahnuté písmo Helene Hannemannovej, vedúcej škôlky v Osvienčime, ma prenieslo do Brezinky, oddelenie B2, kde boli internovaní Rómovia. Blato, elektrický plot a sladkastý pach smrti, tým bol Osvienčim pre nás všetkých a tým zostáva aj v spomienkach.

JEDEN

Berlín,
máj 1943

Keď som rozospatá vstala z postele, v uliciach bola ešte tma. Dni sa otepľovali, no z ranného chladu ešte vždy naskakovala husia koža. Obliekla som si ľahký saténový župan a zamierila som rovno do kúpeľne, aby som nezobudila Johanna. U nás našťastie zatiaľ tiekla teplá voda, takže som si mohla dať krátku sprchu, než pôjdem prebudiť deti. Okrem najmenšej Adalie mali všetci v ten deň školu. Rukou som utrela zo zrkadla vyzrážanú paru a nakrátko som sa zahľadela do svojich modrých očí, ktoré akoby sa zmenšovali, obliehané vráskami. Mala som kruhy pod očami, ale na tom nebolo nič prekvapivé, lebo som sa starala o malé deti a pracovala som na dve zmeny ako zdravotná sestra, aby sme vyžili. Uterákom som si osušila vlasy, kým sa im nevrátil zlatý lesk, a všimla som si, že na spánkoch už začínam šedivieť. Niekoľko minút som si nakrúcala vlasy, no potom sa hlasmi prihlásili o pozornosť dvojčatá Emily a Ernest, preto som sa rýchlo obliekla a bosá som pribehla do druhej izby.

Dvojčatá sedeli na posteli a rozprávali sa. Ich súrodenci ešte ležali, predlžovali si spánok o vzácne sekundy. Adalia spala s nami, piati by sa na posteľ nezmestili.

„Buďte potichu, ostatní spia. Idem chystať raňajky," oznámila som dvojčatám, ktoré na mňa pozreli s rozžiarenými tvárami, akoby im už len pohľad na mňa dokázal zlepšiť náladu.

Vzala som oblečenie zo stoličky a položila im ho na posteľ. Dvojčatá mali šesť rokov, nepotrebovali moju pomoc pri obliekaní. Keď má rodina sedem členov, treba aj tie najjednoduchšie úkony zorganizovať tak, aby prebehli čo najrýchlejšie.

Vošla som do malej kuchyne a postavila vodu na kávu. O pár minút bytom zatiahla horkastá vôňa lacnej kávy. Hnedou žbrndou z cigorky sme maskovali riedku náhradu mlieka, hoci staršie deti sme aj tak neoklamali. Ak sa na nás usmialo šťastie, podarilo sa nám zohnať mlieko v prášku, ale od začiatku roka, keď sa zhoršila situácia na fronte, boli potraviny opäť iba na prídel.

Deti sa dovalili do kuchyne ako veľká voda. Vedeli, že tá trocha masla a cukru, ktoré som im každé ráno servírovala, vydrží iba krátko.

„Nerobte taký bengál. Otec a Adalia ešte nevstali," napomenula som ich, kým si sadali. Boli vyhladovaní, ale nevzali si chlieb, kým som im nerozdala šálky a spoločne sme sa nepoďakovali Bohu za jedlo.

Chlieb v nich zmizol, ako keď luskne, zaliali ho kávou a išli si vyčistiť zuby. Využila som voľnú chvíľku, aby som si v izbe obula topánky, prehodila som si plášť a založila čepiec zdravotnej sestry. Vedela som, že Johann je už hore a spánok bude iba predstierať, kým sa nezavrú dvere. Hanbil sa, že rodinu

živí jeho manželka, ale od vypuknutia vojny sa toho v Nemecku veľa zmenilo.

Johann bol husľový virtuóz. Dlho hral v berlínskej filharmónii, no od roku 1936 sa výrazne zhoršili podmienky pre tých, ktorí nespĺňali kritériá stanovené nacistickými rasovými zákonmi. Manžel bol Róm, hoci väčšina Nemcov nazývala príslušníkov jeho etnika Cigáni. Od apríla do mája 1940 v podstate celú manželovu rodinu deportovali do Poľska a tri roky sme o nich nemali správu. Ja som mala z pohľadu Nemcov rasovo čistý pôvod, preto nám zatiaľ dali pokoj. Napriek tomu mi zamrelo srdce vždy, keď nám niekto zaklopal na dvere alebo uprostred noci zazvonil telefón.

Keď som prišla k dverám, štyri staršie deti na mňa čakali v plášťoch a školských čiapkach, pri nohách hnedé kožené aktovky. Prebehla som po nich pohľadom, omotala som im okolo krku šály a pobozkala som ich na líca. Blaz, náš najstarší, sa občas mojim prejavom materinskej lásky bránil, ale dvojčatá a Otis si užívali tie chvíle, než budú musieť vyraziť do školy.

„Tak šup. Nech neprídete neskoro. O dvadsať minút sa mi začína zmena," povedala som im a otvorila som dvere.

Len čom som vyšla na chodbu a zažala, doľahol k nám dupot ťažkých topánok na drevenom schodisku. Po chrbte mi prešiel mráz, nasucho som prehltla, ale pokúsila som sa o úsmev kvôli deťom, ktoré ma obstali, ani čo by vytušili moju neistotu. Upokojila som ich gestom a vydali sme sa dolu schodmi. Deti kráčali nalepené na mne. Inokedy ich musím napomínať, aby nebežali, ale blížiace sa kroky ich vystrašili, šuchtali sa za mnou, ako keby ich môj ľahký zelený plášť dokázal ochrániť alebo prepožičať im neviditeľnosť.

Keď sme zišli na druhé poschodie, dupotom sa otriasalo celé schodisko. Blaz sa naklonil ponad zábradlie, potom obrátil hlavu a venoval mi pohľad, akého sú schopné iba najstaršie deti, aby nevydesili súrodencov.

Srdce sa mi prudko rozbúšilo, lapala som dych, ale pokračovala som v chôdzi, dúfajúc, že aj tentoraz sa mi nešťastie nejakým zázrakom vyhne. Zázrak sa nekonal.

S policajtmi sme sa zrazili na schodoch pred prvým poschodím. Mladí muži v tmavozelených uniformách, kožené opasky a zlaté gombíky, zastali priamo pred nami. Deti si v prvej chvíli s úžasom obzerali špicaté prilby so zlatým orlom, hneď vzápätí však sklopili zrak na ich naleštené baganče. Predstúpil pred nás ich veliteľ, chvíľu si nás zadychčane premeriaval, a potom začal rozprávať, úsečne, ale hrozivo, nad hornou perou sa mu chveli prušácke fúziky.

„*Frau* Hannemann, obávam sa, že budete musieť ísť s nami do vášho bytu."

Neohrozene som mu pozrela do očí. Z jeho chladných zelených dúhoviek ma premkol strach, navonok som však zachovala pokoj a usmiala som sa.

„Neviem, čo to má znamenať, pán veliteľ. Musím odviesť deti do školy, a potom ísť do práce. Stalo sa niečo?"

„*Frau* Hannemann, pozhovárame sa o tom u vás v byte," odvrkol policajt a rázne ma schytil za rameno.

Deti sa zľakli, keď to videli, hoci veliteľ sa snažil byť diskrétny. Roky sme boli svedkami nacistického násilia a agresivity, no až teraz som sa naozaj bála. Žila som v nádeji, že si nás nevšimnú, pretože nepútať pozornosť bola v novom Nemecku najlepšia stratégia ako prežiť.

Odchýlili sa dvere bytu susedy Wenegerovej, zbadala som bledú tvár zbrázdenú hlbokými vráskami. Venovala mi znepokojený pohľad, potom sa dvere otvorili dokorán.

„*Herr polizei*, suseda Hannemannová je dobrá matka a manželka. Celá rodina by mohla byť vzorom príkladnej výchovy a spôsobov. Dúfam, že ich niekto krivo neobvinil," povedala *Frau* Weneger.

Z jej prejavu občianskej statočnosti mi vyhŕkli slzy. Za vojny nikto neriskoval otvorenú konfrontáciu s orgánmi. Pozrela som jej do očí zatiahnutých zákalom a zovrela som jej plece.

„Plníme rozkazy. Iba sa chceme porozprávať s vašimi susedmi. Prosím, vráťte sa do bytu a nechajte nás robiť si prácu," odbil ju veliteľ, chytil kľučku a zabuchol dvere.

Deti sa strhli, Emily spustila plač. Vzala som dcéru na ruky a privinula si ju. Zmučená úzkosťou som si v duchu opakovala jediné: *Nedovolím, aby im ktokoľvek ublížil.*

Po chvíli sme už stáli pred dverami nášho bytu. Hľadala som kľúče v taške medzi suchármi, vreckovkami, malou fľašou s vodou, papiermi a zrkadielkom, ale jeden policajt ma odtisol a pästou zatrieskal na dvere.

Buchot sa rozľahol schodiskom. Bolo skoro ráno, ticho noci sa ešte nerozptýlilo a ľudia iba začínali s rannými rituálmi, aby sa ukryli do normálnosti, ktorá už dávno prestala existovať.

Začuli sme rýchle kroky, otvorili sa dvere a svetlo z bytu dopadlo na chodbu. Johann bol neupravený, vlny čiernych vlasov mu padali do hnedých očí. Pozrel najprv na policajtov, potom na nás, do našich tvárí, ktorými sme ho prosili, aby nás nejakým spôsobom ochránil, ale on iba otvoril dvere a pustil nás dnu.

„Voláte sa Johann Hanstein?“ spýtal sa veliteľ.

„Áno, *Herr polizei*,“ odvetil manžel roztraseným hlasom.

„Z rozkazu Reichsführera SS Heinricha Himmlera musia byť všetci Rómovia v ríši internovaní v zvláštnych táboroch,“ odrapotal veliteľ vetu, ktorú za posledné dni iste zopakoval veľakrát.

„Ale...“ vyhabkal manžel. Veľkými očami vpíjal tú nekonečnú chvíľu, až kým veliteľ nedal pokyn. Muži obstúpili Johanna a drapli ho.

„Nie, prosím. Deti majú strach,“ povedala som a položila som veliteľovi ruku na predlaktie.

Doľahla na mňa ťarcha jeho pohľadu. Myšlienky nikdy celkom nezvíťazia nad pocitmi. Prehovorila naňho Nemka, ktorá mohla byť jeho sestrou alebo dcérou, nie nebezpečná kriminálnička pokúšajúca sa ho oklamať.

„Dovoľte manželovi obliecť sa, odvediem deti do izby,“ požiadala som ho prosebným hlasom, aby som zmiernila napätie.

„Deti berieme tiež,“ odvetil veliteľ a naznačil mužom, aby pustili manžela.

Tie slová sa do mňa zarezali ako nôž. Naplo ma na vracanie, predklonila som sa a dúfala, že som zle počula. Kam chcú odviesť moju rodinu?

„Aj deti sú Rómovia. Rozkaz sa vzťahuje aj na ne. Vy môžete zostať,“ vysvetlil mi veliteľ situáciu. Vtedy sa mi zrejme prvý raz zjavilo v tvári zúfalstvo, ktoré som už hodnú chvíľu pociťovala.

„Ich matka je Nemka,“ pokúsila som sa namietnuť.

„Obávam sa, že na tom teraz nezáleží. Chýba jedno dieťa, v papieroch mám napísané: manžel a päť detí,“ odpovedal veliteľ vážnym hlasom.

Nereagovala som. Od strachu som zmeravela, snažila som sa prehĺtať slzy. Musím byť silná, deti nesmú nič vidieť.

„Hneď ich vypravím. Pôjdeme s vami všetci. Najmenšia je ešte v posteli," povedala som, no slová mi samy splývali z úst, akoby som ich ani nehovorila ja.

„Vy nepôjdete, *Frau* Hannemann, iba osoby rómskeho pôvodu, Cigáni," precedil veliteľ sucho.

„*Herr polizei*, pôjdem tam, kam moja rodina. Počkajte, kým zbalím kufre a oblečiem najmenšiu."

Policajt sa zamračil, ale naznačil mi, aby som odišla s deťmi z izby. Poslúchla som, v hlavnej izbe som sa postavila na stoličku a zložila zo skrine dva veľké kartónové kufre. Položila som ich na posteľ a pribrala som sa do nich ukladať oblečenie. Deti sa mlčky zhrčili okolo mňa. Neplakali, no z tvárí som im čítala obavy.

„Kam ideme, mama?" spýtal sa Blaz.

„Odvezú nás do tábora, do akých si chodieval v lete, keď si bol menší. Čo ty na to?" odvetila som so sileným úsmevom.

„Ideme do tábora?" spýtal sa mierne rozveselený Otis, druhý najstarší.

„Áno, chrobáčik. Na istý čas. Pamätáte si, pred pár rokmi som vám vravela, že tam odviezli vašich bratancov. Možno sa tam s nimi stretnete," hovorila som povzbudivo.

Dvojčatá sa potešili, akoby vďaka mojim slovám celkom zabudli, čoho boli pred malou chvíľou svedkami.

„Môžeme si vziať loptu? A korčule a hračky?" vypytoval sa Ernest, ktorý bol vždy pripravený hrať sa.

„Vezmeme si len to najnutnejšie, určite tam budú mať veci pre deti," zaklamala som im, hoci som chcela veriť, že to tak bude.